

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΠΕΛΑΓΙΔΗΣ
Ομ. Καθηγητής Παν/μίου Δυτ. Μακεδονίας
*** **

Η ΟΔΥΣΣΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ
ΣΤΗ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ (1922)

Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η

ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ (1922)

α) Η ΗΤΤΑ ΤΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΣΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΗΣ 1^{ΗΣ} ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1920:

- 1) Η μακρόχρονη παράταση του πολέμου (1912-1922)
- 2) Η βάναυση συμπεριφορά των Βενιζελικών προς τους Αντιβενιζελικούς (μετά το 1917)
- 3) Η καταψήφιση του Βενιζέλου από Εβραίους και Μουσουλμάνους
- 4) Το εκλογικό σύστημα ευνοούσε το ΛΑΪΚΟ ΚΟΜΜΑ (Αντιβενιζελικούς).

β) ΑΙΤΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ:

- 1) Άξιοι Αξιωματικοί αντικαθίστανται από ανάξιους, μετά τις εκλογές του 1920
- 2) Στρατιώτες αδειούχοι δεν επέστρεφαν
- 3) Αντικατάσταση του Αρχιστράτηγου Παρασκευόπουλου από τον Παπούλα και τον Χατζηανέστη
- 4) Αποδυνάμωση του Μετώπου: 21.000 στρατιώτες αποστέλλονται στην Ανατολική Θράκη (Μάιος 1922)
- 5) Τεράστια και ανεξέλεγκτη η έκταση του μετώπου: 713 χλμ.
- 6) Απουσία μέριμνας:
 - Εφεδρειών
 - β' Μετώπου
 - Σχεδίου σύμπτυξης **Ανοίγουν το δρόμο**
- 7) Από την εκστρατεία των 180.000 στρατιωτών, μόνο 70.000 μάχονταν στο Μέτωπο
- 8) Ευρύτατος ο ηθικός κλονισμός των μαχομένων, λόγω κακής διατροφής, αλλά και του υποσκαπτικού ρόλου του Εθνικού Διχασμού και των Συμμαχικών Δυνάμεων Αγγλίας, Γαλλίας, Ιταλίας, ιδιαίτερα της φιλοκεμαλικής Ρωσίας.

ΑΜΕΣΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ:

Η καταξίωση του Ελληνικού Στρατεύματος να μεταπέσει σε **κατάρρευση του μετώπου**, η οποία οδήγησε στην οδυνηρότατη ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ.

α) ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ:

1) Μαρτυρικός θάνατος πέντε (5) Μητροπολιτών:

- ΣΜΥΡΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
- ΚΥΔΩΝΙΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ
- ΜΟΣΧΟΝΗΣΙΩΝ ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ
- ΙΚΟΝΙΟΥ ΖΗΛΩΝΟΣ
- ΖΗΛΩΝ ΕΥΘΥΜΙΟΥ.

2) Μαρτυρικός θάνατος 347 ΚΛΗΡΙΚΩΝ

3) Μαρτυρικός θάνατος άνω των 120.000 άμαχου ορθοδόξου Χριστιανικού Πληθυσμού

4) Πυρπόληση 55.000 Ελληνικών σπιτιών της Σμύρνης

5) Πυρπόληση 5.000 Ελληνικών καταστημάτων

6) Πυρπόληση 43 Ορθοδόξων Ναών περιοχής Σμύρνης (από τους 46)

β) ΓΙΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΚΣΤΡΑΤΕΥΤΙΚΟ ΣΩΜΑ:

**ΜΑΖΙΚΗ ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΚΗ ΕΝ ΤΑΦΩ ΜΟΙΡΑ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ**

ΠΗΓΕΣ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ:

A) Αυθεντικές μαρτυρίες, απελευθερωθέντων Ελλήνων στρατιωτικών αιχμαλώτων, στον τύπο της εποχής:

α) «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ», «ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ», «ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ» (στην Θεσσαλονίκη)

β) «ΕΜΠΡΟΣ» (στην Αθήνα)

B) ΕΚΘΕΣΙΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ (1923)

Γ) Χ. ΣΠΑΝΟΜΑΝΩΛΗ, Αιχμάλωτοι των Τούρκων, Αθήναι, Έκδοση ΕΣΤΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ

ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΕΡΥΘΡΟΥ ΚΑΙ ΛΕΥΚΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

Αν θα τολμούσαμε να κάνουμε μια τομή στη μαρτυρική διαδρομή των στρατιωτικών αιχμαλώτων, θα λέγαμε ότι η περίοδος, από το Σεπτέμβριο του 1922 μέχρι την υπογραφή της Σύμβασης Ανταλλαγής ελληνοτουρκικών πληθυσμών, αιχμαλώτων πολέμου και πολιτικών ομήρων (30 Ιανουαρίου 1923), σημάδεύεται κυρίως, από **τα πιο άγρια, άμεσα και μαζικά εγκλήματα κατά της ζωής** των Ελλήνων στρατιωτικών αιχμαλώτων. Εγκλήματα, **Ερυθρού Θανάτου**. Και τούτο, όχι μόνον διότι τα γεγονότα του μικρασιατικού πολέμου ήταν νωπά (1919-1922), αλλά και διότι οι Τούρκοι ήταν εντελώς ανεξέλεγκτοι από οποιαδήποτε διεθνή συμφωνία και επιβλέπουσα αρμόδια Επιτροπή. Αντίθετα, το διάστημα μετά τη Σύμβαση του 1923, στο οποίο δρομολογείται και εποπτεύεται, από την ΔΙΕΘΝΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, η διαδικασία της Ανταλλαγής, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως περίοδος του **Λευκού Θανάτου**, είτε εντός στρατοπέδων συγκέντρωσης, είτε σε χώρους αγγαρείας, είτε μέσα σε νοσοκομεία (από τον Φεβρουάριο του 1923 μέχρι τα μέσα του 1924). Όμως, και σ' αυτή την περίοδο, συχνότατα ήταν τα άμεσα και μαζικά εγκληματικά φαινόμενα, ερυθρού θανάτου.

Η μαρτυρία του εφέδρου γιατρού Περ. Ζήκα μας επιτρέπει να κινηθούμε πάνω σ' αυτό το σχήμα: «*Πρόγραμμα της τουρκικής κυβέρνησης ήταν η εξόντωση των Ελλήνων*». Χρησιμοποίησαν δύο μεθόδους:

Πρώτη μέθοδος: Όλους τους πολίτες και στρατιώτες περιοχής Σμύρνης τους συγκέντρωσαν στο Κισλάν. Εκεί πολλούς σκότωσαν με βάσανα.

Μετά, τους υπόλοιπους τους έστειλαν, ανά 6.000-8.000, σε διάφορα μέρη προς σφαγήν.

Στο δρόμο τους σκότωναν κατά τον ίδιο τρόπο. Έτσι, από τους 8.000 έφτασαν στην Μαγνησία 3-4 χιλιάδες. Εκεί ο Διευθυντής τους οδήγησε σε χαράδρα, όπου τους σκότωσαν με πολυβόλα.

Κατά τον Νοέμβριο (1922) εφαρμόστηκε η **δεύτερη μέθοδος του λευκού θανάτου**.

Ιδρύθηκαν **Τάγματα Αιμαλώτων**.

... Εις εν εκ των ταγμάτων τούτων και δη το 21^{ον} ως ιατρός ετοποθετήθην εγώ... Τροφή 50 γραμμάρια αλεύρου μεθ' ύδατος βραζομένου, το πρωί. Το εσπέρας, 100 γραμμάρια σίτου, τα οποία εγίνοντο 20, διότι εκλέπτοντο υπό του Διευθυντού Σουκρή Αγά.

Ιματισμός: Πλείστοι αιχμάλωτοι με υποκάμισα. Ουδέποτε εχορήγησαν ιματισμόν».

(ΕΜΠΡΟΣ 9/5/1924)

ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ ΠΑΙΡΝΟΥΝ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ

Καρπός ενεργειών, της ελληνικής κυβέρνησης, του Ε.Ε.Σ. και του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού, ήταν η συγκρότηση Διεθνούς Επιτροπής, για να εξετάσει την κατάσταση των αιχμαλώτων στη Μικρά Ασία. Η Επιτροπή, από εκπροσώπους των ευρωπαϊκών χωρών Γαλλίας, Αγγλίας, Σουηδίας, Ελβετίας, Ιταλίας και από την Ελλάδα, αφού εξήτησε πολλούς μάρτυρες, αλλά και στοιχεία που κατέθεσε ο Ε.Ε.Σ., για την περίοδο Μαΐου, Ιουνίου, Ιουλίου 1923, υπέβαλε στον Ε.Ε.Σ. εκτεταμένη κατατοπιστική Έκθεση* για τα εγκλήματα κατά των Ελλήνων στρατιωτικών αιχμαλώτων, καθ' όλη τη διαδρομή και σε όλες τις φάσεις της αιχμαλωσίας τους.

ΚΥΡΙΑ ΣΗΜΕΙΑ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

1) Από τους 2.520 Αξιωματικούς αιχμαλώτους, μόνον οι 539 επέστρεψαν στην Ελλάδα (περί το ¼). Οι υπόλοιποι λείπουν στο προσκλητήριο. Στο γεγονός αυτό οι Τούρκοι δεν δίνουν καμία εξήγηση. Η σιωπή αυτή επιβεβαιώνει την φήμη ότι οι Έλληνες αιχμάλωτοι «εσφάγησαν εις το Εσκή Σεχήρ και στο Ουσάκ» από τον μουσουλμανικό όχλο. Προστίθεται, μάλιστα, ότι «εσφάγησαν μετά προηγηθέντα πατριωτικόν λόγον του Κεμάλ».

Εξάλλου, οι αιχμάλωτοι Αξιωματικοί, κατά τη διέλευσή τους από την Άγκυρα, υποχρεώθηκαν να ζητωκραυγάζουν υπέρ του Κεμάλ, μπροστά στο κτίριο της Εθνοσυνέλευσης. Ακόμη, αφαιρέθηκαν τα ενδύματα και ό,τι πολύτιμο είχαν. Όσο για τα καταλύματα και την τροφή, δεν διέφεραν από τους σκλάβους της αρχαιότητας.

2) Εξάλλου, η τύχη των Ελλήνων στρατιωτών ήταν χειρότερη: Από τους 54.000, κατά το Υπουργείο Στρατιωτικών της Ελλάδας, μόνο 32.000 βεβαιώθηκαν από το τουρκικό ανακοινωθέν.

Από τις καταθέσεις, όμως, των αιχμαλώτων «Βεβαιούται ότι οι υπόλοιποι 22.000 εσφάγησαν κατά τη διαδρομή από του μέρους, ένθα συνελήφθησαν, μέχρι των στρατοπέδων; ένθα συνεκεντρώθησαν».

Η Διεθνής Επιτροπή χωρίζει την έκθεσή της σε δύο μεγάλα Κεφάλαια:

α) Τις σφαγές του «Ερυθρού θανάτου»

β) Το εξοντωτικό έργο στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, το έργο του «Λευκού θανάτου».

* ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΕΝ ΤΟΥΡΚΙΑ. ΠΩΣ ΜΕΤΕΧΕΙΡΙΣΘΗΣΑΝ ΑΥΤΟΥΣ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ – ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΜΕΡΙΜΝΗ ΤΟΥ Ε.Ε.Σ. ΚΑΤΑΡΤΙΣΘΕΙΣΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ 1923 (Μετάφρασις εκ του γαλλικού κειμένου).

Οι σφαγές του **Ερυθρού θανάτου** γίνονταν με πολλούς τρόπους. Από τον μουσουλμανικό όχλο, ομαδόν πυρά, κατά τη διέλευση των αιχμαλώτων, ομαδικές εκτελέσεις των αιχμαλώτων που κατάγονταν από Μ. Ασία, παράδοση αιχμαλώτων σε ιδιώτες μουσουλμάνους, μαζικές κατακρημνίσεις σε χαράδρες.

Από την άλλη, ο **Λευκός θάνατος** αποτελεί επισφράγιση του εξοντωτικού έργου των Τούρκων, μέσα στα Στρατόπεδα και στα Νοσοκομεία.

Τα συμπεράσματα της Επιτροπής, συγκριτικά με τις ανθρώπινες συνθήκες, στις οποίες ζούσαν οι Τούρκοι αιχμάλωτοι στην Ελλάδα, αποτελούν «*σοβαρότατον κατηγορητήριο κατά της τουρκικής κυβερνήσεως της Αγκύρας*».

Ο Πρόεδρος της Επιτροπής σημειώνει: «*Η τύχη των τέκνων της Ελλάδος είχε χαρακτήρα αντιποίνων άνευ προηγουμένου εις τα χρονικά του Παγκοσμίου Πολέμου*» (Ε.Β., 5-9-1923).

Η ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΕ ΤΟΥΡΚΟΥΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥ

Απέναντι σ' αυτά «*τα αντίποινα άνευ προηγουμένου*», η συμπεριφορά των Ελλήνων απέναντι σε Τούρκους αιχμαλώτους βρίσκεται στην «*άλλη όχθη*».

Κατά τον Σπανομανώλη, «*εμείς, με διαταγή του Σώματος Στρατού, μεταφέραμε τους Τούρκους μαζί μας, πάνω από διακόσιους, με αυστηρές διαταγές για όποιον τους κακομεταχειριστεί... Τι τεράστια η διαφορά πολιτισμού, ανθρωπιάς, χριστιανικής μεγαλοψυχίας!*» (Σπανομανώλης, 64).

Ακόμη και τον Τούρκο Αξιωματικό, πιλότο αεροπλάνου, το οποίο κατέπεσε σε αερομαχία, τον κήδεψαν με όλες τις στρατιωτικές τιμές.

Πόσο διαφορετικές και οι συνθήκες ζωής των Τούρκων αιχμαλώτων στην Ελλάδα!

Οι μαρτυρίες προέρχονται από την τουρκική πλευρά:

Νικομήδεια (χειμώνας 1922-23)

Χανούμιστα: «*Γιατί οι κακούργοι φέρονται έτσι στους αιχμαλώτους; Της τάδε γειτόνισσάς μας ο γιος είναι αιχμάλωτος στην Ελλάδα και γράφει πως περνά πολύ καλά. Και τα δέματα παίρνει και του στέλνει τακτικά η μάνα του χρήματα*» (Σπανομανώλης, 239).

Πάντως, γεγονός είναι ότι η παραπάνω Έκθεση της Διεθνούς Επιτροπής, δημοσιευμένη περιληπτικά στην «**ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ**» της Θεσσαλονίκης, και μάλιστα, κατ' ανταπόκριση από την εφημερίδα **Ουνιβερσούλ** Βουκουρεστίου, δείχνει ξεκάθαρα ότι, τα μαρτύρια των Ελλήνων αιχμαλώτων πολέμου στην Τουρκία, απασχολούν και συγκινούν την διεθνή κοινότητα. Και τούτο, διότι συνεχίζονται και μετά τη Σύμβαση της Ανταλλαγής (30 Ιανουαρίου 1923) και φτάνουν μέχρι και τα μέσα, περίπου, του 1924. Αυτό σημαίνει ότι οι 22.000

Έλληνες στρατιώτες και οι 500 αξιωματικοί που έχασαν τη ζωή τους, με τον **Ερυθρό ή τον Λευκό θάνατο, μέχρι τον Φεβρουάριο του 1923**, κατά την Επιτροπή, είναι σίγουρα περισσότεροι.

**ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ
ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΕΝ ΤΟΥΡΚΙΑ
ΠΩΣ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΘΗΣΑΝ ΑΥΤΟΥΣ
ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ**

**ΕΚΘΕΣΙΣ
ΤΗΣ ΜΕΡΙΜΝΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΡΥΘΡΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ
ΚΑΤΑΡΤΙΣΘΕΙΣΗΣ
ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΑΝΑΚΡΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ**

**ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ ΤΩΝ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΚΡΑΤΩΝ:**

- 1. ΑΓΓΛΙΑΣ**
- 2. ΓΑΛΛΙΑΣ**
- 3. ΙΤΑΛΙΑΣ**
- 4. ΕΛΛΑΔΟΣ**
- 5. ΕΛΒΕΤΙΑΣ**
- 6. ΣΟΥΗΔΙΑΣ**

Εν Αθήναις, Ιούνιος 1923

ΠΟΣΟΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ

	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΤΟΥΡΚΟΙ
ΟΠΛΙΤΕΣ	54.000	2.700
ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ	- ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ - ΔΗΜΑΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ - ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΙΜΩΝ - ΚΛΑΔΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	
ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ	2.520	340
ΣΥΝΟΛΟ	56.520	3.040

ΠΗΓΗ: ΕΚΘΕΣΙΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ (1923)

**ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ
(1922-1923)**

- 1. ΣΜΥΡΝΗ**
- 2. ΑΓΚΥΡΑ**
- 3. ΜΑΙΝΕΜΕΝΗ**
- 4. ΑΦΙΟΝ ΚΑΡΑΧΙΣΑΡ**
- 5. ΓΙΑΧΤΣΗ ΧΑΝ**
- 6. ΚΥΝΑΪ**
- 7. ΚΑΡΑΚΙΟΪ ΙΚΟΝΙΟΥ**
- 8. ΜΠΑΪΡΑΚΛΗ (Σμύρνης)**
- 9. ΤΟΡΜΠΑΛΗ**
- 10. ΑΤΑ ΠΑΖΑΡ**
- 11. ΠΡΟΥΣΑ**
- 12. ΚΑΡΑ ΣΕΧΙΡ (Αξιωματικοί-οπλίτες)**
- 13. ΕΣΚΗ ΣΕΧΙΡ**
- 14. ΟΥΣΑΚ**
- 15. ΤΑΛΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ**

ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ

- 1. ΣΜΥΡΝΗΣ**
- 2. ΕΣΚΗ ΣΕΧΙΡ**
- 3. ΟΥΣΑΚ**
- 4. ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ**

ΠΗΓΗ: ΕΚΘΕΣΙΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ (1923)

Η ΜΑΡΤΥΡΙΚΗ ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ ΠΟΛΕΜΟΥ

Κατ' αρχήν, πρέπει να σημειώσουμε ότι οι κεμαλικοί, υποτιμώντας όχι μόνο τη ζωή, αλλά και τη νοημοσύνη των αιχμαλώτων, τους εφοδίαζαν κατά την απελευθέρωσή τους από τα κολαστήρια των στρατοπέδων συγκέντρωσης, με το παρακάτω εξοργιστικό και επαίσχυντο έντυπο, στην ελληνική γλώσσα:

**Τίτλος: «Απόδειξις επιστροφής εις την πατρίδα
του αιχμαλώτου στρατιώτου»**

«Στρατιώτη

Κατόπιν εξαμήνου σχεδόν αιχμαλωσίας οι Τούρκοι σε επιστρέφουν σώον εις την Πατρίδα σου.

Δέον να σκεφθείς ότι ο ελληνικός στρατός κατά το διάστημα της τριετούς κατοχής εις την Ανατολήν εξετέλεσε φρικαλεότητας και καταπιέσεις.

Πατριωτικόν ημών καθήκον ήτο να υποστείτε τα αντίποινα. Αλλά η γενναίοψυχος καρδιά των Τούρκων δεν εδέχθη τοιαύτα αντίποινα. Οι Τούρκοι σας χαρίζονται από αίσθημα μεγαλοψυχίας και ανθρωπισμού!!!

Μη ρίπτεσθε πλέον εις περιπετείας, μη φονεύετε, διότι η εκδίκησις του δικαίου τυγχάνει αυστηρά και βαρεία.

*Ο Τούρκος Διοικητής»
(Ε.Β., 5-4-1923)*

α) ΕΚΑΤΟΜΒΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ (1922-1923)

	ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ	%	ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ	%
ΑΙΧΜΑΛΩΤΙΣΘΕΝΤΕΣ	2.520		54.000	
ΕΠΙΣΤΡΕΨΑΝΤΕΣ	1.009	40	15.500	28,70
ΜΑΡΤΥΡΗΣΑΝΤΕΣ	1.511	60	38.500	71,30

ΠΗΓΗ: ΕΚΘΕΣΙΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ (1923)

β) ΕΚΑΤΟΜΒΗ ΜΗ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ & ΟΠΛΙΤΩΝ (1919-1922)

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ		ΟΠΛΙΤΕΣ	
ΝΕΚΡΟΙ	ΤΡΑΥΜΑΤΙΕΣ	ΝΕΚΡΟΙ	ΤΡΑΥΜΑΤΙΕΣ
1.408	1.696	40.927 (24%) σε σύνολο 180.000	47.184

ΠΗΓΗ: ΓΕΣ, ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΙΣ ΜΙΚΡΑΝ ΑΣΙΑΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ: «ΤΟ ΧΑΣΜΑ ΠΟΥ ΑΝΟΙΞΕ Ο ΣΕΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ ΕΥΤΥΣ ΕΓΙΟΜΙΣΕ ΑΝΘΗ» (ποιητής)

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ», 1-1-1930

Λ. ΙΑΣΩΝΙΔΗ, Αι δύο Ελλάδες

*«Η Ελλάς, εμφυσηθείσα φύσημα νέας ζωής και θαυμασίας αλκής, απεκατέστησε την **διπλωματικήν θέσιν** της χώρας, εξεκαθάρισε την **οικονομίαν**, επαγίωσε την **ασφάλειαν** του κράτους, προήγαγε και επεξέτεινε εις αγροτικάς κοινότητας το σύστημα των εκτελουμένων έργων οδοποιίας και αποξηραντικών και αρδευτικών μέτρων, ενεκαινίασε πλουσίαν γεωργικήν, υγειονομικήν, και εκπαιδευτικήν μεταρρύθμισιν και πολιτικήν σύγφρονος περισυλλογής, κατήργισεν φόρους, εισήγαγεν εις την χώραν τας κοινωνικάς ασφαλίσεις και την ισορρόπησιν των τάξεων... και απεκατέστησε εν τη ψυχή του Έλληνος πολίτου το αίσθημα της γαλήνης και της ασφαλείας».*

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ε.Β.	ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ
Ε.Ε.Σ.	ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ
ΣΠΑΝΟΜΑΝΩΛΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΥ ΣΠΑΝΟΜΑΝΩΛΗ, ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ , Αθήναι, Βιβλιοπωλείον Εστίας
Τ.Β.Ε.	ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΗΓΕΣ

- α) Εφημερίδες Θεσσαλονίκης:
- 1) «ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ»
 - 2) «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ»
 - 3) «ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ»
- β) Εφημερίδες Αθηνών
«ΕΜΠΡΟΣ»
- γ) ΕΚΘΕΣΙΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ (1923)
- δ) Χρήστου Σπανομανώλη, **ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ**, Αθήναι, Βιβλιοπωλείον ΕΣΤΙΑΣ